

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมีความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ภาคเกษตรกรรมมีบทบาทความสำคัญลดลงโดยลำดับ แม้จะมีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นทุกปี แต่ก็เพิ่มในอัตราที่ลดลง อย่างไรก็ตามภาคเกษตรกรรมยังคงมีความสำคัญอยู่ในฐานะที่เป็นแหล่งรายได้และแหล่งจ้างงานที่สำคัญของประเทศ โดยมีสัดส่วนของประชากรอยู่ในภาคเกษตรกรรมสูงถึงร้อยละ 63 ของประชากรทั้งประเทศ (พิบูลย์, 2538)

ในส่วนของภาคอุตสาหกรรมนั้น อุตสาหกรรมการเกษตรได้ทวีความสำคัญมากขึ้นตามลำดับ อุตสาหกรรมการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารทะเลแปรรูป และอุตสาหกรรมผักและผลไม้แปรรูป ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตผลทางการเกษตรและก่อให้เกิดการจ้างงานเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรายได้เงินตราต่างประเทศอีกด้วย เพราะผลิตผลส่วนใหญ่ส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ

แม้ว่าภาคเกษตรกรรมได้มีการพัฒนาจากการผลิตเพื่อบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อส่งออกซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีอัตราการเจริญเติบโตค่อนข้างสูงในหลาย 10 ปีที่ผ่านมา แต่เกษตรกรก็ยังมีปัญหาด้านการตลาดจำหน่ายผลิต โดยเฉพาะปัญหาด้านราคาที่ไม่มีความเสถียรภาพ อันเนื่องจากความไม่แน่นอนของผลิตผลตามสภาพภูมิอากาศ ฤดูกาล และคุณภาพของผลิต

สำหรับโรงงานแปรรูปก็ประสบปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ และคุณภาพของวัตถุดิบที่ไม่ตรงกับความต้องการที่จะทำการผลิตให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค จึงไม่สามารถแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ ซึ่งรัฐได้กำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาปริมาณและคุณภาพของวัตถุดิบเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตร โดยให้การแนะนำและส่งเสริมเทคนิคการผลิตให้เกษตรกรสามารถผลิตวัตถุดิบได้ตามที่โรงงานแปรรูปต้องการ ซึ่งการแนะนำและส่งเสริมจะอยู่ในรูปของ “การตลาดข้อตกลง” หรือ “การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน” (contract farming)

การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันช่วยลดความเสี่ยงด้านตลาดของเกษตรกร โดยโรงงานแปรรูปจะรับซื้อผลิตผลในราคาประกันที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ให้คำแนะนำการผลิต และจัดหาปัจจัย

การผลิตมาไว้ในรูปสินค้า (สุวรรณ, 2538) ในต่างประเทศการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันได้นำมาใช้กันทั่วไป โดยมีการประกันราคา การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิต (สมภพ, 2535) สำหรับประเทศไทยได้นำมาใช้มานานแล้วในกรณีของ อ้อย ยางพารา และอุตสาหกรรมการผลิตสับปะรด (วัชรียา, 2523) และเริ่มเข้ามามีบทบาทในอุตสาหกรรมแปรรูปผักและผลไม้เมื่อไม่นานมานี้เอง ซึ่งผลการดำเนินงานที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อาจเนื่องจากว่าในขณะนั้นการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับเกษตรกร ทำให้ไม่สามารถเข้าใจในระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันเท่าที่ควร (จันทร์จิรา, 2535) อย่างไรก็ตามทางภาครัฐได้สนับสนุนให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรในรูปแบบของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน ดังในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2539 ที่เน้นพัฒนาการปรับปรุงโครงสร้าง การจัดระบบการผลิตและการตลาด โดยรัฐจะเป็นผู้ประสานงานและผลประโยชน์ระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตกับโรงงานแปรรูปหรือบริษัท เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เกษตรกรในการร่วมมือดำเนินธุรกิจการเกษตร “แบบตลาดข้อตกลง” ระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตและผู้ประกอบการ ทั้งในแง่ของการแบ่งปันผลประโยชน์และความเสี่ยงร่วมกัน โดยมีมาตรการดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2535)

1. สนับสนุนธุรกิจการเกษตร โดยรัฐเป็นตัวกลางเชื่อมโยงกลุ่มเกษตรกร และนักธุรกิจการเกษตร ให้มีโอกาสทำธุรกิจแบบตลาดข้อตกลง และร่วมลงทุนในอุตสาหกรรมเกษตรทั้งในด้านการขยายธุรกิจ และประเภทของสินค้าให้มากขึ้น

2. ดูแลให้สัญญาข้อตกลงระหว่างกลุ่มเกษตรกร และนักธุรกิจการเกษตร มีความรัดกุม และเกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

3. สนับสนุนด้านการวิจัยพันธุ์ และการเกษตรกรรมเป็นการเฉพาะแก่สินค้าใหม่ๆ ที่เอกชนสนใจจะทำธุรกิจการเกษตร “แบบตลาดข้อตกลง” แต่ยังคงความพร้อมในเรื่องวิชาการ อันจะเป็นการสนับสนุนให้การดำเนินธุรกิจดังกล่าวมีโอกาสเป็นไปได้และหลากหลายชนิดขึ้น

การพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2539) สนับสนุนให้เอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์การเกษตร โดยเฉพาะด้านการตลาด และด้านการจัดการ สนับสนุนให้องค์การเกษตรดำเนินธุรกิจร่วมกับภาคเอกชนและการแปรรูปผลิตผลเบื้องต้น โดยให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องร่วมกับกลุ่มอุตสาหกรรมเกษตร และธุรกิจการเกษตรปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบที่เป็นปัญหา และอุปสรรค เน้นการให้ความสะดวกในการค้าขายและให้บริการต่างๆ สนับสนุนการอำนวยความสะดวกด้านปัจจัยพื้นฐานในการประกอบกิจการ สนับสนุนการผลิตวัตถุดิบ การแปรรูป และการจูงใจด้านภาษี รวมทั้งให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย และพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมเกษตร

อุตสาหกรรมการเกษตรที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของภาคเหนือ คือ อุตสาหกรรมผักและผลไม้แปรรูป เนื่องจากมีสภาพพื้นที่และภูมิอากาศที่เหมาะสมสำหรับการปลูกผักและผลไม้ที่ใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมแปรรูปผักและผลไม้ได้เป็นอย่างดี เป็นอุตสาหกรรมที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตทางการเกษตรที่เน่าเสียง่าย ก่อให้เกิดการจ้างงานเป็นจำนวนมาก และยังเป็นอุตสาหกรรมที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐในการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค เพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกร นอกจากนี้ยังเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวในอัตราสูง สามารถพัฒนาต่อไปได้อีก ส่งผลให้มีโรงงานแปรรูปผักและผลไม้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเมื่อสิ้นปี 2532 มีโรงงานแปรรูปจำนวน 33 โรงงาน และการจ้างงานปกติ 2,648 คน เพิ่มขึ้นเป็น 100 โรงงาน และการจ้างงานรวม 7,965 คน เมื่อสิ้นปี 2537 (ศูนย์เศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคเหนือ, 2538) ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่มีโรงงานแปรรูปผักและผลไม้มากที่สุด 36 โรงงาน รองลงมาได้แก่ จังหวัดตาก 16 โรงงาน และจังหวัดเชียงราย 14 โรงงาน

อุตสาหกรรมผักและผลไม้มีการขยายตัวตามปริมาณการผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น และความต้องการของตลาดต่างประเทศมีมากขึ้น ซึ่งวัตถุดิบที่ใช้ในการแปรรูปที่สำคัญได้แก่ มะเขือเทศ แดงหวานญี่ปุ่น ข้าวโพดฝักอ่อน ถั่วเหลืองฝักสด มันฝรั่ง ชিং กระเทียม ถั่วลิสง ถั่วเขียว และมะม่วง เป็นต้น โดยมีตลาดส่งออกที่สำคัญ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศในกลุ่มยุโรป ประเทศญี่ปุ่น ประเทศสิงคโปร์ และประเทศในกลุ่มตะวันออกกลาง

ปัจจุบันเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่มีการผลิตพืชในระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันไม่กี่ชนิด ได้แก่ มันฝรั่ง มะเขือเทศ ถั่วเหลืองฝักสด แดงหวานญี่ปุ่น และเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด (ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ, 2539 ; ชาลี เกตุแก้ว, 2536 ; จันทร์จิรา สุขเกษม, 2535) อย่างไรก็ตามจังหวัดเชียงใหม่ยังมีศักยภาพในการผลิตพืชอื่นๆ ซึ่งอาจนำไปใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับแปรรูปเพื่อการส่งออกหรือเพื่อการบริโภคในประเทศได้อีกมาก เช่น ผักชนิดต่างๆ และเมล็ดพันธุ์พืชอื่นๆ เป็นต้น ขณะที่จังหวัดเชียงใหม่มีความเหมาะสมในเชิงกายภาพและชีวภาพที่จะผลิตพืชวัตถุดิบเหล่านี้ป้อนโรงงานแปรรูปในรูปแบบสัญญาผูกพัน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นอย่างดีนั้น แต่การขยายการผลิตในลักษณะนี้กลับเป็นไปอย่างเชื่องช้า

ปัจจุบันข้าวโพดหวานเป็นพืชที่ได้รับความสนใจจากเกษตรกรเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นพืชที่มีอายุการเก็บเกี่ยวสั้น ดูแลรักษาง่าย และให้ผลตอบแทนค่อนข้างสูง มีตลาดรองรับผลผลิตที่กำลังขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ข้าวโพดหวานสามารถจำหน่ายในรูปแบบฝักสดส่งตลาดทั่วไป และส่งเข้าโรงงานเพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ข้าวโพดหวานบรรจุกระป๋องแบบทั้งเมล็ดและครีม ข้าวโพดหวานแช่แข็ง และน้ำนมข้าวโพด เป็นต้น ปัจจุบันมีพื้นที่ปลูกปีละประมาณ 200,000 ไร่ ได้ผลผลิตฝักสดทั้งเปลือก รวม 346,000 ตัน มูลค่า 1,028 ล้านบาท โดยส่งออกในรูปแบบบรรจุกระป๋อง 35,800 ตัน มูลค่า 980 ล้านบาท และในรูปแบบข้าวโพดหวานแช่แข็ง

1,200 ตัน มูลค่า 48 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2546) ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันแนวโน้มการส่งออกข้าวโพดหวานไปยังต่างประเทศมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพรวมทั้งมีพื้นที่และสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกข้าวโพดหวานเพื่อส่งออกและแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดหวานที่สำคัญของภาคเหนือ ในแต่ละปีปริมาณการปลูกข้าวโพดหวานจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยทางกรมวิชาการเกษตรที่มีหน้าที่หลักในการวิจัยและพัฒนาวิธีการผลิตพืชได้กล่าวว่า จังหวัดเชียงใหม่มีศักยภาพที่จะขยายพื้นที่ส่งเสริมการปลูกข้าวโพดหวานให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น การนำเอาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการปลูกข้าวโพดหวานมาใช้จึงเป็นปัจจัยในการพัฒนาระบบการจัดการ การผลิตวัตถุดิบข้าวโพดหวานเพื่อให้ได้วัตถุดิบเข้าผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและความปลอดภัยรองรับความต้องการของตลาด และให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดหวานมีความรู้ความเข้าใจในระบบเทคโนโลยีที่ดีและเหมาะสม โดยสามารถนำไปใช้ในพื้นที่เพาะปลูกเพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตและรายได้แก่เกษตรกรต่อไป

ปัจจุบันการทำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน จะเป็นการช่วยให้เกษตรกรมีการวางแผนถึงรายได้ที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน และ ไม่ต้องกังวลกับราคาที่จะแปรปรวนในอนาคต และ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมแบบมีสัญญาผูกพันให้มีความกว้างขวางมากยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาการส่งเสริมแบบมีสัญญาผูกพันให้มีความถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันให้มากขึ้นอีก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตข้าวโพดหวานของเกษตรกรแบบมีสัญญาผูกพันในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางด้านลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตข้าวโพดหวาน
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการส่งเสริมแบบมีสัญญาผูกพัน

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร และปัญหา อุปสรรคในการส่งเสริมแบบมีสัญญาผูกพัน เพื่อจะเป็นประโยชน์ในการวางแผน ปรับปรุงงานส่งเสริมการปลูกข้าวโพดหวาน ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

สมมุติฐานของการวิจัย

ปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตข้าวโพดหวานแบบมีสัญญาผูกพัน ในจังหวัดเชียงใหม่

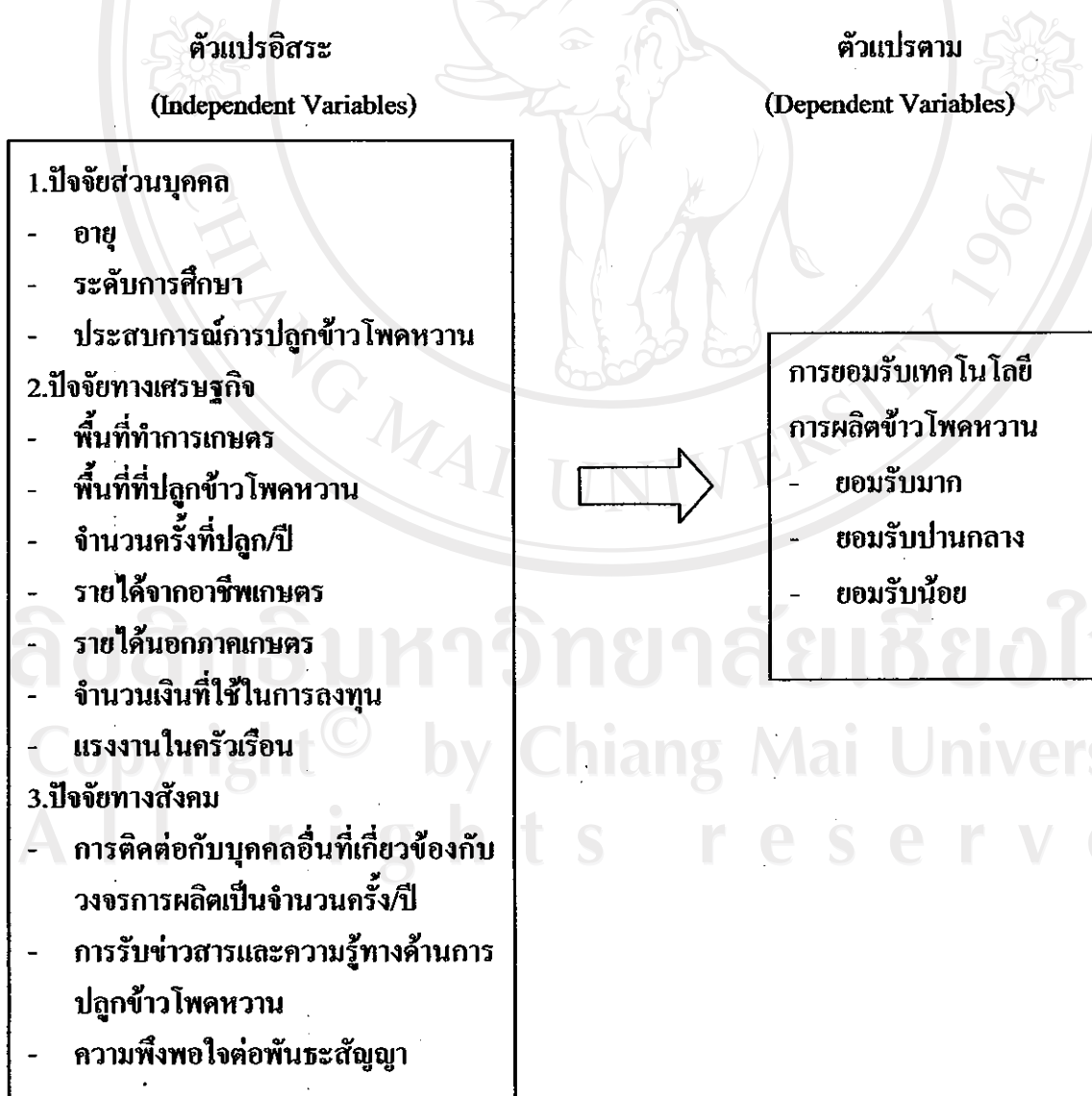
ขอบเขตของการวิจัย

ก. ขอบเขตพื้นที่และประชากรในการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดหวานแบบมีสัญญาผูกพันในจังหวัดเชียงใหม่ในพื้นที่ 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว อำเภอพร้าว อำเภอสันป่าตอง และอำเภอแม่วาง จำนวน 1,316 คน

ข. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย สามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้ดังนี้

นิยามศัพท์

1. การยอมรับ หมายถึง การที่เกษตรกรตัดสินใจปฏิบัติตามคำแนะนำต่างๆ ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมของบริษัทแนะนำให้ใช้หรือปฏิบัติ โดยวัดระดับการยอมรับเป็น 3 ระดับคือ

1. ระดับการยอมรับมากให้ 3 คะแนน
2. ระดับการยอมรับปานกลางให้ 2 คะแนน
3. ระดับการยอมรับน้อยให้ 1 คะแนน

2. เทคโนโลยี หมายถึง วิทยาการการผลิตที่สามารถทำให้ผลผลิตของข้าวโพดหวานสูงขึ้น

3. เทคโนโลยีการปลูกข้าวโพดหวาน หมายถึง วิธีการนำเทคโนโลยีการปลูกข้าวโพดหวาน นำไปปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ ซึ่งสนับสนุนการปฏิบัติการภาคสนามที่ไปถ่ายทอดให้แก่สมาชิกกลุ่มเกษตรกร โดยกำหนดประเด็นที่สำคัญๆ ไว้ 6 ประเด็น คือ

1. การปลูก
2. การให้ปุ๋ยและการให้น้ำ
3. การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
4. การป้องกันและกำจัดวัชพืช
5. การใช้เครื่องพ่นสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช
6. การเก็บเกี่ยวผลผลิต

4. อายุ หมายถึง อายุปัจจุบันของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูล

5. ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของเกษตรกร

6. ประสบการณ์การปลูกข้าวโพดหวานกับบริษัท หมายถึง ระยะเวลาที่เกษตรกรเริ่มทำการปลูกข้าวโพดหวาน มาจนถึงวันที่ทำการสัมภาษณ์

7. พื้นที่ทำการเกษตร หมายถึง ที่ดินที่เกษตรกรใช้ทำการเกษตรทั้งที่เป็นของตนเองและที่เช่า

8. พื้นที่ที่ปลูกข้าวโพดหวาน หมายถึง ที่ดินที่เกษตรกรใช้ปลูกข้าวโพดหวาน

9. รายได้จากอาชีพเกษตร หมายถึง รายได้ที่ได้จากการผลิตทางการเกษตร

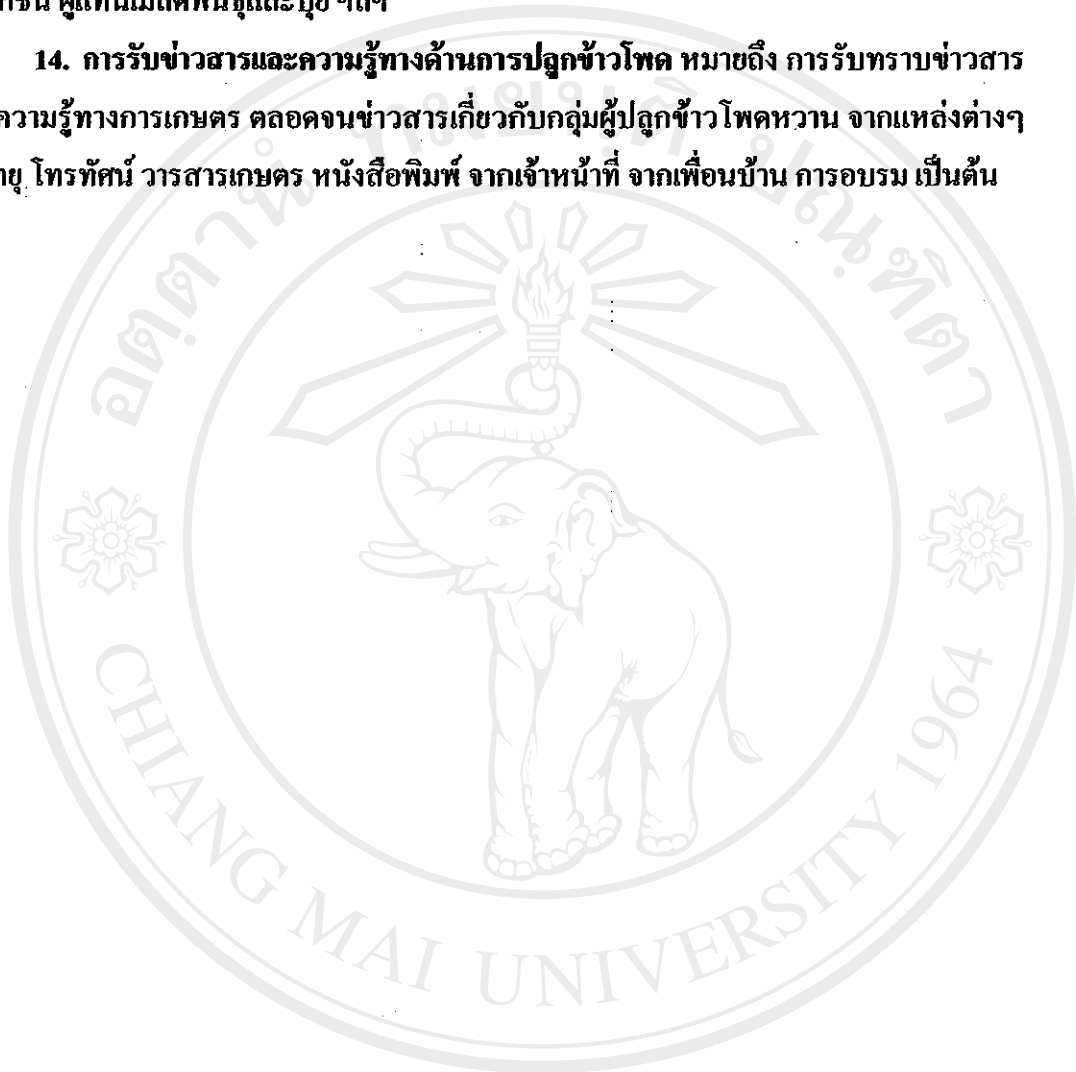
10. รายได้นอกภาคเกษตร หมายถึง รายได้ที่ได้จากงานด้านอื่นๆ เช่น รับจ้าง ค้าขาย

11. จำนวนเงินที่ใช้ในการลงทุน หมายถึง จำนวนเงินที่เกษตรกรนำมาลงทุนในการซื้อปัจจัยการผลิตทางการเกษตร

12. แรงงานในครัวเรือน หมายถึง จำนวนแรงงานที่มีอยู่ในครัวเรือนของเกษตรกร

13. การติดต่อกับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับวงจรการผลิต หมายถึง การติดต่อกับบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับอาชีพการปลูกข้าวโพดหวานด้วยกัน โดยนับจำนวนครั้งในรอบปี เช่น บริษัทเอกชน ผู้แทนเมล็ดพันธุ์และปุ๋ย ฯลฯ

14. การรับข่าวสารและความรู้ทางการด้านการปลูกข้าวโพด หมายถึง การรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ทางการเกษตร ตลอดจนข่าวสารเกี่ยวกับกลุ่มผู้ปลูกข้าวโพดหวาน จากแหล่งต่างๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ วารสารเกษตร หนังสือพิมพ์ จากเจ้าหน้าที่ จากเพื่อนบ้าน การอบรม เป็นต้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved